

Dr Aleksandra Sołtysińska

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Polska

ORCID: 0000-0003-4211-229X

a.soltysinska-laszczycza@uj.edu.pl

20-lecie współpracy sądowej w sprawach karnych w UE z perspektywy polskich organów sądowych – wybrane zagadnienia*

The 20th anniversary of judicial cooperation in criminal matters in the EU
from the perspective of Polish judicial authorities – selected issues

Abstract: Judicial cooperation in criminal matters in the EU has been developing intensively for 20 years, taking advantage of the benefits of adopting the principle of mutual recognition of judgments and mutual trust, and, moreover, direct contacts between judicial authorities. The development of cooperation – already with the use of the first of the instruments: the European arrest warrant – has revealed in practice that differences remain between Member States regarding guarantees of respect for fundamental rights, approaches to the principle of proportionality or the level of regulation of procedural rights in criminal proceedings. These differences undermine the effectiveness of the execution of legal assistance requests and require further work to support mutual trust.

Keywords: mutual recognition of judgments, judicial cooperation in criminal matters, European arrest warrant, judgments *in absentia*, right to a fair trial

* Artykuł zawiera tezy referatu wygłoszonego na konferencji naukowej *20 lat minęło jak jeden dzień? Prawne aspekty członkostwa Polski w Unii Europejskiej w dwudziestą rocznicę akcesji*, która odbyła się 15 kwietnia 2024 r. w Warszawie.

Abstrakt: Współpraca sądowa w sprawach karnych w UE jest rozwijana intensywnie od 20 lat, z wykorzystaniem sposobów współdziałania opartych na zasadach wzajemnego uznawania orzeczeń i wzajemnego zaufania oraz bezpośrednich kontaktów pomiędzy organami sądowymi państw członkowskich. Rozwój współpracy – już przy wykorzystaniu pierwszego z instrumentów: europejskiego nakazu aresztowania – w praktyce ujawnił, że pomiędzy państwami członkowskimi nadal istnieją różnice dotyczące gwarancji przestrzegania praw podstawowych, podejścia do zasady proporcjonalności czy poziomu uregulowania praw procesowych w postępowaniu karnym. Wspomniane różnice osłabiają efektywność wykonywania wniosków o pomoc prawną i wymagają dalszych prac wspomagających wzajemne zaufanie.

Słowa kluczowe: wzajemne uznawanie wyroków, współpraca sądowa w sprawach karnych, europejski nakaz aresztowania, wyroki *in absentia*, prawo do rzetelnego procesu

1. Wprowadzenie

W chwili przystąpienia Polski do UE współpraca sądowa w sprawach karnych stawiała dopiero pierwsze kroki, a państwa członkowskie zdecydowały się usprawnić system przekazywania osób ściganych poprzez przyjęcie decyzji ramowej 2002/584/WSiSW w sprawie europejskiego nakazu aresztowania¹, który zastąpił tradycyjne wnioski o ekstradycję. W preambule do wspomnianej decyzji ramowej ustawodawca unijny podkreślił, że europejski nakaz aresztowania (ENA) stanowi pierwszy konkretny środek w dziedzinie prawa karnego wprowadzający zasadę wzajemnego uznawania, którą określił jako „kamień węgielny” współpracy sądowej², a mechanizm współpracy miał się opierać na wysokim stopniu zaufania w stosunkach między państwami członkowskimi UE³.

Wzajemne zaufanie i zasada wzajemnego uznawania orzeczeń, powiązane z bezpośrednimi kontaktami pomiędzy organami sądowymi państw członkowskich UE – wydającymi i wykonującymi ENA – oraz z ujednolice-

¹ Decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi, Dz. Urz. UE L 190, 18.07.2002, s. 1–20 ze zm.

² Tamże, motyw 6 preambuły.

³ Tamże, motyw 10 preambuły.

niem formularza nakazu istotnie przyczyniły się do szybkości i sprawności postępowań ekstradycyjnych. Kolejne instrumenty współpracy dotyczące m.in. przekazywania kar pozbawienia wolności i kar finansowych oraz gromadzenia dowodów zostały uregulowane w oparciu o te same zasady, a sposób ich funkcjonowania odzwierciedla podobne wartości i sposób procedowania.

ENA pozostaje jednym z najczęściej stosowanych instrumentów współpracy sądowej w sprawach karnych w UE, a praktyka jego wydawania i wykonywania odzwierciedla problemy pojawiające się na przestrzeni 20 lat współpracy z organami sądowym z innych państw członkowskich UE. W niniejszym opracowaniu przedstawiono kilka wybranych zagadnień, które ukazują kierunki rozwoju i trudności w zakresie współpracy sądowej w sprawach karnych w UE. Porządek przedstawienia poszczególnych tematów jest związany z kolejnością pojawiania się danych kwestii w praktyce sądowej na przestrzeni ostatnich 20 lat i odzwierciedla sprawy, z jakimi musiały się mierzyć organy sądowe rozstrzygające sprawy w zakresie obrotu międzynarodowego.

W pierwszej kolejności zostanie przedstawiona problematyka dotycząca sytuacji obywateli i rezydentów państwa członkowskiego UE wykonującego ENA. Pozycja „własnych” obywateli uległa istotnej zmianie nie tylko w zakresie częściowej utraty uprzywilejowanego statusu, ale również z uwagi na implikacje stosowania prawa do swobodnego przemieszczania się obywateli UE. W dalszej kolejności analizie zostanie poddana zasada proporcjonalności w kontekście wykonywania i wydawania ENA oraz korzystania z innych instrumentów pomocy prawnej. Poszanowanie zasady proporcjonalności przy korzystaniu z mechanizmów współpracy jest bardzo istotne, zwłaszcza z perspektywy Polski, ponieważ to polskie sądy przodują w liczbie wydawanych europejskich nakazów aresztowania, co częściowo jest efektem migracji polskich obywateli do innych państw członkowskich UE, a częściowo może być tłumaczone przywiązaniem do zasady legalizmu w procedurze karnej.

Trzeci temat będzie się odnosił do relacji pomiędzy zasadą wzajemnego uznawania wyroków a obowiązkiem przestrzegania praw podstawowych. W chwili uchwalania decyzji ramowej 2002/584/WSiSW ustawodawca unijny nie zdecydował się na wprowadzenie do niej podstawy prawnej upoważniającej organy sądowe wykonujące ENA do odmowy wykonania nakazu w sytuacji naruszenia lub zagrożenia naruszeniem praw podstawowych. Powodem zapewne było przekonanie o istnieniu podobnego poziomu gwarancji i ochrony jednostek. W trakcie rozwoju współpracy sądowej w sprawach karnych w UE okazało się jednak, że w poszczególnych państwach członkowskich pojawiają

się systemowe nieprawidłowości dotyczące przestrzegania praw podstawowych, co może wpłynąć na ograniczanie wzajemnego zaufania.

Kolejna część niniejszej publikacji będzie poświęcona jednej z podstaw odmowy wykonywania ENA dotyczącej wyroków *in absentia*, której stosowanie w praktyce w ostatnich latach znacznie osłabia efektywność wydawanych w Polsce europejskich nakazów aresztowania. W ostatniej części artykułu zawarto rozważania dotyczące wybranych kwestii związanych ze stosowaniem prawa: relacji pomiędzy poszczególnymi instrumentami współpracy międzynarodowej, które wymagają od sądów krajowych dokonywania wyborów i przyjęcia określonej strategii postępowania w celu uzyskania zakładanych rezultatów, trudności w zakresie wykładni poszczególnych pojęć prawnych czy skutków nieprawidłowej implementacji aktów prawa UE.

2. Sytuacja obywateli i rezydentów państwa wykonującego ENA

Zasady współpracy sądowej w sprawach karnych w UE ograniczyły uprzywilejowaną sytuację obywateli państwa wykonującego uproszczony wniosek o ekstradycję – a w przypadku Polski wymogły również nowelizację art. 55 ust. 1 Konstytucji RP odnoszącego się do zagadnienia dopuszczalności wydawania polskich obywateli⁴. Dodatkowo, zachowując pewne odrębności dotyczące pozycji prawnej osób ściganych posiadających obywatelstwo państwa wykonującego ENA, decyzja ramowa 2002/584/WSiSW rozciągnęła je na osoby, które po skorzystaniu z prawa do swobodnego przemieszczania się uzyskały status rezydenta.

W przypadku ENA wydanego z myślą o przeprowadzeniu postępowania karnego skierowanego przeciwko polskiemu obywatelowi (zgodnie z art. 607§2 k.p.k.) wydanie może nastąpić pod warunkiem, że czyn będący podstawą ENA nie został popełniony na terytorium Polski ani na polskim statku wodnym lub powietrznym oraz stanowił przestępstwo według prawa polskiego lub stanowiłby przestępstwo według prawa polskiego w razie jego popełnienia

⁴ Patrz: wyrok TK z 27 kwietnia 2005 r., P 1/05, LEX 149970. Zgodnie z treścią art. 55 ust. 1 Konstytucji RP ekstradycja obywatela polskiego może być dokonana na wniosek innego państwa, jeżeli możliwość taka wynika z ratyfikowanej przez Polskę umowy międzynarodowej lub ustawy wykonującej akt prawa stanowionego przez organizację międzynarodową, której Polska jest członkiem, pod warunkiem, że czyn objęty wnioskiem o ekstradycję: został popełniony poza terytorium Polski oraz stanowił przestępstwo według prawa polskiego lub stanowiłby przestępstwo według prawa polskiego w razie popełnienia na terytorium Polski, zarówno w czasie jego popełnienia, jak i w chwili złożenia wniosku.

na terytorium Polski zarówno w czasie jego popełnienia, jak i w chwili otrzymania ENA przez polski sąd. Wspomniany przepis pozostaje w sprzeczności z decyzją ramową 2002/584/WSiSW, która takich obligatoryjnych przesłanek nie przewiduje, i stawia pytanie o kwestię zgodności przyjętego unormowania z art. 9 Konstytucji RP stwierdzającego, że Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego⁵.

Z perspektywy ekonomiki procesowej przepis art. 607p§2 k.p.k., w którym nałożono warunek w postaci popełnienia czynu poza terytorium Polski, może obniżać efektywność ścigania czynów karalnych. Po przystąpieniu Polski do UE, otwarciu granic oraz wraz z rozwojem nowych technologii i cyfryzacji usług wiele przestępstw nabrało charakteru transgranicznego, np.: przemysł środków odurzających, przestępstwa gospodarcze lub skierowane przeciwko interesom finansowym UE, handel bronią lub ludźmi. Wystarczy zatem, że chociażby część czynu karalnego została popełniona na terytorium Polski, by aktualizowała się przesłanka odmowy wykonania ENA na podstawie art. 607p§2 k.p.k. Ustalenie, że część czynu karalnego została popełniona na terytorium Polski zobowiązuje wówczas prokuratora do wszczęcia z urzędu postępowania karnego w sprawie, która jest już przedmiotem postępowania prowadzonego na terytorium innego państwa członkowskiego UE, co może się wiązać z niepotrzebnym powtarzaniem czynności dowodowych, nie wspominając już o negatywnych konsekwencjach procesowych dotyczących zawieszenia postępowania lub konieczności jego umorzenia w przyszłości z powodu zasady *ne bis in idem*.

Kolejne dwa przepisy – art. 607s k.p.k. oraz art. 607t k.p.k. – umożliwiają osobie ściganej, skazanej w innym państwie członkowskim UE, powrót do Polski w celu wykonania kary pozbawienia wolności. Wymienione przepisy nawiązują do skutecznej resocjalizacji oraz do prawa przebywania na terytorium kraju, w którym osoba skazana ma centrum życiowe. Pierwszy przepis – art. 607s k.p.k. – dotyczy wykonania ENA wydanego w celu wykonania kary pozbawienia wolności wobec osoby ściganej, będącej obywatelem polskim, korzystającej w Polsce z prawa azylu⁶ lub mającej miejsce zamieszkania lub stałego pobytu na terytorium Polski⁷. Osoba ścigana będąca polskim obywatelem może wybrać miejsce wykonania kary – Polskę lub państwo członkowskie UE, które wydało wyrok i oparty na tej podstawie ENA. W praktyce orzeczniczej można zaobserwować dosyć naturalną tendencję, że osoby ścigane, które mają faktyczne

⁵ B. Augustyniak [w:] D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 2. Art. 425–673, Wolters Kluwers, Warszawa 2024, art. 607(p).

⁶ Obligatoryjna podstawa odmowy wykonania ENA w razie braku zgody osoby ściganej na przekazanie.

⁷ Fakultatywna podstawa odmowy wykonania ENA.

więzi z Polską i tutaj budują swoje centrum życiowe, wybierają wykonanie kary w miejscu, które umożliwia im kontakt z bliskimi i z rodziną, natomiast osoby ścigane, które nie mają rodziny i centrum życiowego w Polsce, często decydują się na wyrażenie zgody na przekazanie, jeśli w państwie wydającym ENA panują znacznie lepsze warunki w zakładach karnych lub korzystniejsze przepisy dotyczące warunkowego przedterminowego zwolnienia.

Drugi przepis – art. 607t k.p.k. – dotyczy wyboru miejsca odbywania potencjalnie orzeczonej w przyszłości kary pozbawienia wolności. Jeśli ENA został wydany w celu ścigania osoby, która jest obywatelem polskim albo korzysta w Polsce z prawa azylu, przekazanie może nastąpić pod warunkiem, że osoba ta będzie odesłana na terytorium Polski po prawomocnym zakończeniu postępowania w państwie wydania ENA, jeśli osoba ta wyraża na to zgodę. Początkowo warunek tzw. „zastrzeżenia zwrotnego przekazania osoby ściganej” był niejako automatyczny, a polski ustawodawca założył, że polski obywatel zawsze będzie zainteresowany powrotem do Polski w celu odbycia kary pozbawienia wolności. Z perspektywy wymogu spójności regulacji prawnych dawało się dostrzec wyraźne zróżnicowanie sytuacji polskich obywateli ściganych w celu wykonania kary (mogli dokonać wyboru) i ściganych w celu przeprowadzenia postępowania karnego (nie mogli dokonać wyboru). Dopiero z dniem 1 lipca 2015 r. polski ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie warunku zgody osoby ściganej, od którego uzależnione jest „zastrzeżenie zwrotnego przekazania osoby ściganej”⁸. Co ciekawe, wiele osób ściganych nie decyduje się na wyrażenie zgody na zastrzeżenie warunku na podstawie art. 607t§1 k.p.k., przesuwając w czasie moment wyboru miejsca odbywania kary pozbawienia wolności. Zazwyczaj organy sądowe w państwach członkowskich UE dążą do przekazania wyroku do wykonania na terytorium tego kraju, którego skazany jest obywatelem lub ma stałe miejsce zamieszkania. Mimo zatem braku „zastrzeżenia zwrotnego przekazania osoby ściganej” na podstawie art. 607§1 k.p.k. polski obywatel może zawsze wnioskować o przekazanie kary pozbawienia wolności już po wydaniu wyroku i przy wykorzystaniu instrumentów współpracy wprowadzonych przez decyzję ramową Rady 2008/909/WSiSW o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności – w celu wykonania tych wyroków w UE⁹.

⁸ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2013, poz. 1247 ze zm.

⁹ Decyzja ramowa Rady 2008/909/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności – w celu wykonania tych wyroków w Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE L 327, 5.12.2008, s. 27–46 ze zm.

Podsumowując, pomimo odejścia od wielu zasad tradycyjnie pojmowanej współpracy w zakresie ekstradycji, obywatele państwa wykonującego ENA nadal zachowują pewną uprzywilejowaną pozycję, aczkolwiek z uwagi na obowiązki dotyczące prowadzenia postępowania karnego lub wykonania kary w przypadku odmowy przekazania nie prowadzi ona do bezkarności osoby ściganej. Można również zwrócić uwagę na dążenie polskiego ustawodawcy do zachowania jednolitych warunków wydawania polskich obywateli, o czym świadczą: deklaracja złożona do Umowy między UE a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii w sprawie procedury przekazywania osób pomiędzy państwami członkowskimi UE a Islandią i Norwegią¹⁰ oraz ustawa z dnia 14 kwietnia 2023 r. o wykonaniu Umowy o handlu i współpracy między UE i Europejską Współnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony, w zakresie współpracy w sprawach karnych¹¹.

3. Poszanowanie zasady proporcjonalności przy wydawaniu i wykonywaniu ENA

Decyzja ramowa 2002/584/WSiSW umożliwia organom sądowym wydanie ENA w przypadku czynów, które w świetle prawa obowiązującego w wydającym nakaz państwie członkowskim UE zagrożone są karą pozbawienia wolności o maksymalnym wymiarze co najmniej 12 miesięcy, albo w przypadku, gdy zapadł wyrok lub wydano środek zabezpieczający o wymiarze co najmniej czterech miesięcy¹². Po przystąpieniu Polski do UE i wdrożeniu wskazanej decyzji ramowej do prawa polskiego, sądy polskie bardzo chętnie zaczęły korzystać z omawianego instrumentu współpracy, zwłaszcza że polski ustawodawca nie wprowadził żadnych ograniczeń (poza wspomnianymi w art. 2 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW). Sądy wydawały nakazy nie tylko w sprawach dotyczących poważnych przestępstw, lecz również w sprawach o niskim stopniu społecznej szkodliwości, co spotkało się z niezadowoleniem po stronie głównych partne-

¹⁰ Umowa między Unią Europejską a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii w sprawie procedury przekazywania osób pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej a Islandią i Norwegią, Dz. Urz. UE L 292, 21.10.2006, s. 2–18.

¹¹ Ustawa z dnia 14 kwietnia 2023 r. o wykonaniu Umowy o handlu i współpracy między Unią Europejską i Europejską Współnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony, w zakresie współpracy w sprawach karnych, Dz.U. 2023, poz. 839.

¹² Art. 2 ust. 1 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW.

rów współpracy sądowej w sprawach karnych, zwłaszcza Wielkiej Brytanii. To z kolei skłoniło polskiego ustawodawcę do ponownej refleksji nad sposobem korzystania z tego najczęściej używanego instrumentu współpracy.

Jeszcze przed nowelizacją kodeksu postępowania karnego¹³ polskie sądy zaczęły odwoływać się do zasady proporcjonalności jako podstawowego warunku przemawiającego za zasadnością zainicjowania poszukiwań osób ściganych przy pomocy ENA. Niewątpliwie przyjęty kierunek wykładni był słuszny, zwłaszcza że wydanie ENA zawsze było fakultatywne. Polskie sądy zaczęły analizować konsekwencje wydania ENA oraz koszty związane z jego wykonaniem, a nadto rozważać, czy w konkretnym przypadku jest to najlepszy środek do osiągnięcia zakładanego celu. O zasadzie proporcjonalności wspominał również europejski podręcznik „Jak wystawiać europejski nakaz aresztowania”¹⁴. Podkreślono w nim, że przed podjęciem decyzji o wydaniu nakazu właściwe organy powinny rozpatrzyć proporcjonalność takiego działania, oceniając wiele ważnych czynników. W szczególności powinny ocenić wagę przestępstwa, możliwość zatrzymania podejrzanego oraz prawdopodobny wymiar kary, jeżeli poszukiwana osoba zostanie uznana za winną popełnienia domniemanego przestępstwa. Innymi czynnikami, które należy brać pod uwagę, są m.in.: zagwarantowanie skutecznej ochrony społeczeństwa i uwzględnienie interesu ofiar przestępstwa. Dostrzegając konieczność jednolitego uregulowania problemu, polski ustawodawca słusznie zdecydował się nadać zasadzie proporcjonalności rangę ustawową, przy czym ujął ją jako określonej treści rozumienie interesu wymiaru sprawiedliwości. Zgodnie z przyjętym rozwiązaniem wydanie nakazu jest niedopuszczalne, jeśli nie wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości.

Na konieczność oceny proporcjonalności na etapie wydania ENA zwrócił również uwagę TS, rozróżniając pomiędzy warunkami do wydania nakazu¹⁵ a proporcjonalnością wykorzystania analizowanego instrumentu prawnego¹⁶. W ocenie TS, organ sądowy – w ramach badania proporcjonalności wydania ENA – powinien w szczególności uwzględnić charakter i wagę przestępstwa, konsekwencje dla osoby ściganej, a także perspektywę wykonania ewentualnego ENA.

¹³ Co nastąpiło na mocy ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, t.j. Dz.U. 2013, poz. 1247 ze zm.

¹⁴ *Jak wystawiać europejski nakaz aresztowania*, Rada Unii Europejskiej, Bruksela 2010, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-17195-2010-REV-1/pl/pdf> [dostęp: 3.02.2024].

¹⁵ Określonymi w art. 2 ust. 1 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW.

¹⁶ Wyroki TS: z 12 grudnia 2019 r., C-625/19 PPU, *Openbaar Ministerie p. XD*, EU:C:2019:1078; z 9 października 2019 r., C-489/19 PPU, *NJ*, EU:C:2019:849; z 31 stycznia 2023 r., C-158/21, *Lluís Puig Gordi*, EU:C:2023:57; z 27 maja 2019 r., C-509/18, *PF*, EU:C:2019:457; z 13 stycznia 2021 r., C-414/20 PPU, *MM*, EU:C:2021:4.

Na etapie podejmowania decyzji o przekazaniu osoby ściganej zasada proporcjonalności pojawia się w kontekście fakultatywnych podstaw odmowy wykonania ENA. W przypadku stwierdzenia, że zachodzi przypadek fakultatywnej podstawy odmowy wykonania ENA organ sądowy powinien rozważyć, czy odmowa będzie proporcjonalna i zgodna z celem decyzji ramowej 2002/584/WSiSW. W wyroku *LM*¹⁷ TS zwrócił uwagę, że w przypadku fakultatywnej podstawy odmowy wykonania ENA związanej z wyrokami *in absentia* organ sądowy powinien rozważyć m.in. zachowanie się osoby ściganej. Gdy wykonujący organ sądowy upewni się, że warunki określone w art. 4a ust. 1 lit. a) decyzji ramowej 2002/584/WSiSW zostały spełnione, może on również oprzeć się na innych okolicznościach umożliwiających mu upewnienie się, że sposób przekazania wezwania osobie ściganej nie pociągnął za sobą naruszenia jej prawa do obrony. Taką okolicznością w szczególności jest zachowanie się osoby ściganej. To właśnie na tym etapie procedury przekazania można zwrócić uwagę na ewentualny oczywisty brak starań ze strony osoby ściganej, w szczególności w przypadku, gdy okaże się, że usiłowała ona uniknąć doręczenia skierowanej do niej korespondencji sądowej¹⁸.

Podobnie w sprawie *TR*¹⁹ TS wyjaśnił, że gdy osoba ścigana sama unie-możliwiła skuteczne wezwanie jej do osobistego stawienia się na rozprawie, ponieważ zbiegła do państwa członkowskiego wykonującego ENA, wykonujący organ sądowy nie może odmówić wykonania ENA wydanego w celu wykonania kary pozbawienia wolności wyłącznie na tej podstawie, że nie dysponuje zapewnieniem, iż w przypadku przekazania do państwa członkowskiego wydającego ENA będzie przestrzegane prawo do wznowienia postępowania określone w art. 8 i 9 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym²⁰.

Omawiając zastosowanie zasady proporcjonalności przez sądy, warto zwrócić uwagę na praktykę orzeczniczą niektórych organów sądowych (zwłaszcza brytyjskich), które podejmując decyzję o wykonaniu ENA kierowały się wynikami balansu pomiędzy interesem publicznym/wymiaru sprawiedliwości a interesami poszukiwanego związanymi z prawem do życia

¹⁷ Wyrok TS z 21 grudnia 2023 r., C-397/22, *LM*, EU:C:2023:1030.

¹⁸ Wyrok TS z 21 grudnia 2023 r., C-397/22, *LM*, pkt 38.

¹⁹ Wyrok TS z 17 grudnia 2020 r., C-416/20 PPU, *TR*, EU:C:2020:1042.

²⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym, Dz. Urz. UE L 65, 11.03.2016, s. 1–11.

rodzinnego i prywatnego. Wspomniane prawo zostało ujęte w art. 8 EKPC i w ten sam sposób sformułowane później w art. 7 Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej (KPP). Sposób podejścia do art. 8 EKPC w brytyjskich postępowaniach ekstradycyjnych określono w sprawie *Polski organ sądowy przeciwko Celińskiemu i innym*²¹ w związku z dwoma wcześniejszymi orzeczeniami Sądu Najwyższego Wielkiej Brytanii *Norris przeciwko rządowi USA*²² oraz *Królowa przeciwko Włochom*²³. Jednym z elementów, na który szczególną uwagę zwracają organy brytyjskie, jest zwłoka względem daty popełnienia przestępstwa, nawet jeśli nie minął okres przedawnienia. Czynnikiem, który często przeważa na niekorzyść ekstradycji – również w obecnie obowiązującym systemie funkcjonującym na podstawie Umowy o handlu i współpracy między UE i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej²⁴ – jest okoliczność związana ze znacznym upływem czasu, zwłaszcza gdy poszukiwany popełnił przestępstwo w młodym wieku, a następnie urządził sobie życie prywatne, rodzinne i zawodowe na terytorium Wielkiej Brytanii. W sprawie *Minister Sprawiedliwości, Równości i Reformy Prawa przeciwko Vestartas*²⁵ sędzia MacMenamin wyjaśnił: „Zwłoka, o ile nie jest prawdziwie wyjątkowa albo rażąca, nie zmienia podejścia do interesu społecznego, aczkolwiek może nadejść moment, gdy będzie tak długa i brak będzie dla niej wyjaśnienia, że zacznie stanowić nadużycie procesowe albo budzić wątpliwości związane z konstytucyjnością i zgodnością z EKPC”.

Podsumowując, poszanowanie zasady proporcjonalności przy wydawaniu nakazów może wzmacniać ich skuteczność, zwłaszcza jeśli organ sądowy bierze pod uwagę szansę na ich wykonanie w innym państwie członkowskim UE, oraz skłaniać do korzystania z innych alternatywnych sposobów ustalania miejsca pobytu osoby ściganej lub prowadzenia czynności procesowych i dowodowych. Jeśli chodzi natomiast o fazę wykonania ENA, to przy stosowaniu zasady proporcjonalności należy mieć na względzie, że zgodnie z zasadą wzajemnego uznawania orzeczeń organy sądowe są zobowiązane do wykonania nakazu, za wyjątkiem przypadków, gdy aktualizuje się podstawa odmowy.

²¹ [2015] EWHC 1274.

²² [2010] UKSC 9.

²³ [2012] UKSC 25.

²⁴ Umowa o handlu i współpracy między UE i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Dz. Urz. UE L 149, 30.04.2021, s. 10–2539.

²⁵ [2015] IESC 15.

Trafnie zwraca uwagę TS, że w sytuacji fakultatywnych podstaw odmowy wykonania ENA organy wykonujące nakazy powinny kierować się zasadą proporcjonalności. W praktyce jednak jest ona różnie interpretowana.

4. Prawa podstawowe a zasada wzajemnego uznawania orzeczeń

Interesującym zjawiskiem we współpracy sądowej w sprawach karnych w UE jest rozwój relacji pomiędzy obowiązkiem przestrzegania praw podstawowych a zasadą wzajemnego uznawania orzeczeń. Decyzja ramowa 2002/584/WSiSW nie wprowadziła do katalogu podstaw odmowy wykonania ENA okoliczności związanych z naruszeniem praw podstawowych, aczkolwiek w motywie 12 preambuły możemy przeczytać, że wspomniana decyzja ramowa respektuje prawa podstawowe i przestrzega zasad uznanych w art. 6 TUE oraz tych, które znajdują odbicie w KPP. Dodatkowo, w art. 1 ust. 3 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW podkreślono, że implementacja mechanizmu ENA „nie skutkuje modyfikacją obowiązku poszanowania praw podstawowych i podstawowych zasad prawa zawartych w art. 6 TUE”. Większość państw członkowskich UE – w tym Polska – przyjęło lub utrzymało regulacje krajowe związane z podstawami odmowy wykonania ENA, na wzór tych dotyczących dopuszczalności ekstradycji, które przewidują zakaz wydania osoby ściganej, jeśli naruszałoby to wolności i prawa człowieka i obywatela²⁶.

Przyjęte w decyzji ramowej 2002/584/WSiSW założenie o jednakowym poziomie ochrony praw podstawowych we wszystkich państwach członkowskich, które legło u podstaw wzajemnego zaufania i wzajemnego uznawania wyroków, zostało podważone w praktyce orzecniczej. Przedmiotem pierwszego pytania prejudycjalnego w tym zakresie było zagadnienie przestrzegania art. 4 KPP zakazującego tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania w kontekście warunków panujących w zakładach karnych w państwie, które wydało ENA. W przełomowym wyroku w połączonych sprawach *P. Aranyosi, R. Căldăraru*²⁷ TS wskazał na konieczność zbadania w pierwszej kolejności czy w państwie, do którego ma zostać przekazana osoba ścigana występują systemowe nieprawidłowości dotyczące przestrzegania danego prawa podstawowego. W dalszej kolejności organ sądowy wykonujący ENA, który dysponuje obiektywnymi, wiarygodnymi, dokładnymi i należycie zaktualizowanymi da-

²⁶ Por. art. 607p§1 pkt 5 k.p.k.

²⁷ Wyrok TS z 5 kwietnia 2016 r., C-404/15 i C-659/15, *P. Aranyosi i R. Căldăraru*, EU:C:2016:198.

nymi świadczącymi o takich nieprawidłowościach, jest zobowiązany sprawdzić, czy „w konkretnych okolicznościach istnieją poważne i sprawdzone podstawy, aby uznać, że w następstwie przekazania do wydającego ENA państwa członkowskiego osoba ta będzie narażona na rzeczywiste niebezpieczeństwo bycia poddaną we wskazanym państwie członkowskim nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu w rozumieniu art. 4 KPP”²⁸. Wyrok w sprawach połączonych *P. Aranyosi i R. Căldăraru* zapoczątkował konsekwentną linię orzeczniczą Trybunału dotyczącą „dwuetapowego” sposobu badania nieprawidłowości dotyczących przestrzegania praw podstawowych i konsekwencji prawnych dokonania takich ustaleń. Trybunał zwrócił uwagę, że katalog podstaw odmowy wykonania ENA jest zamknięty, a zatem ustalenie istnienia rzeczywistego niebezpieczeństwa nieludzkiego lub poniżającego traktowania powinno skutkować odroczeniem wykonania ENA, ale nie odmową jego wykonania²⁹. Odroczenie powinno trwać do czasu uzyskania przez sąd wykonujący ENA od sądu wystawiającego ENA informacji uzupełniających, umożliwiających wykluczenie istnienia niebezpieczeństwa nieludzkiego lub poniżającego traktowania osoby ściganej po przekazaniu. Jeśli nie można wykluczyć istnienia wskazanego niebezpieczeństwa w rozsądnym terminie, organ sądowy wykonujący ENA powinien zdecydować, czy należy umorzyć procedurę przekazywania.

Trybunał Sprawiedliwości w kolejnych sprawach kontynuował wykładnię zakładającą „dwuetapowy” sposób badania nieprawidłowości dotyczących przestrzegania praw podstawowych, który może skutkować podjęciem decyzji sądowej, która choć nie ma postaci odmowy wykonania ENA, to jednak skutkuje niedopuszczalnością przekazania osoby ściganej. Dopiero w wyroku *Lluis Puig Gordi*³⁰ TS uznał, że wykonujący ENA organ sądowy może stosować przepis krajowy przewidujący, że odmawia się wykonania ENA, jeżeli wykonanie to prowadziłoby do naruszenia prawa podstawowego ustanowionego w prawie unijnym, pod warunkiem, że zakres tego przepisu nie wykracza poza art. 1 ust. 3 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW. Tym samym TS ostatecznie potwierdził, że krajowe regulacje wprowadzające podstawę odmowy wykonania ENA w sytuacji, gdy wydanie osoby ściganej naruszałoby prawa podstawowe, stanowią dopuszczalny sposób implementacji decyzji ramowej 2002/WSiSW, nawet jeśli sama decyzja ramowa nie wprowadziła takiej podstawy odmowy wykonania ENA.

²⁸ Tamże, pkt 94.

²⁹ Tamże, pkt 98; TS powołał się również na pkt 38 wyroku z 16 lipca 2015 r., C-237/15 PPU, *Lanigan*, EU:C:2015:474.

³⁰ Wyrok TS z 31 stycznia 2023 r., C-158/21, *Lluis Puig Gordi*.

W praktyce wykonywania ENA wystawianych przez polskie sądy najczęściej przypadków dotyczy ustalania warunków w zakładach karnych oraz możliwości zapewnienia odpowiedniej opieki medycznej lub rehabilitacji. W przypadku osób ściganych, które wymagają odpowiedniego leczenia lub rehabilitacji, organy sądowe wykonujące ENA wystawione przez polskie sądy zwracają się, w ramach żądania informacji uzupełniających w rozumieniu art. 15 ust. 2 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, o gwarancje dotyczące zapewnienia właściwego leczenia wraz z wymaganymi lekami i środkami medycznymi. Polskie sądy w takiej sytuacji mogą pozyskać odpowiednie informacje z Centralnego Zarządu Służby Więziennej i dostarczyć wymaganych gwarancji, zwłaszcza jeśli we wskazanych zakładach karnych istnieją oddziały szpitalne lub jest zapewniana konkretna usługa medyczna. Zdarza się, że wykonujące „polskie” ENA organy sądowe już po przekazaniu osoby ściganej zwracają się z pytaniami dotyczącymi realizacji udzielonych gwarancji, zwłaszcza jeśli skazany informuje o nieprawidłowościach. W praktyce zdarzają się odmowy wykonania ENA, z powołaniem się właśnie na art. 4 KPP zakazujący niehumanitarnego i niehumanitarnego traktowania, jeśli strona polska nie jest w stanie zagwarantować, że osoba ścigana po przekazaniu na terytorium Polski będzie miała do dyspozycji w zakładzie karnym odpowiednie narzędzia ostre pozwalające na utrzymanie higieny związanej z leczeniem (np. nożyczki). Zgodnie z zasadami odbywania kar w polskich zakładach karnych osadzeni nie mogą mieć do dyspozycji ostrych narzędzi i Centralny Zarząd Służby Więziennej zwykle udziela polskiemu sądowi odpowiedzi niepozwalającej na dostarczenie takich gwarancji.

Zagadnienia dotyczące stanu zdrowia osób ściganych i obowiązku przestrzegania praw wynikających z art. 4 KPP pojawiają się nie tylko w kontekście warunków odbywania kary pozbawienia wolności lub wykonywania tymczasowego aresztowania, lecz również na etapie decydowania o faktycznym przekazaniu osoby ściganej, co jest związane z warunkami podróży lub z koniecznością odroczenia transferu. Pomocne wskazówki w tym zakresie możemy znaleźć w wyroku *E.D.L.*³¹, w której TS wyjaśnił, że gdy zachodzą poważne podstawy, aby uznać, że przekazanie w ramach wykonania ENA osoby ściganej może w sposób oczywisty zagrozić jej zdrowiu, wykonujący nakaz organ sądowy może w drodze wyjątku czasowo odroczyć to przekazanie. Wydaje się, że odroczenie jest zasadne, gdy sąd na podstawie opinii biegłego lekarza stwierdza, że podróż lub pobyt w zakładzie karnym może stanowić zagrożenie dla

³¹ Wyrok TS z 18 kwietnia 2023 r., C-699/21, *E.D.L.*, EU:C:2023:295.

życia lub zdrowia osoby ściganej. Podobnie powinien zadziałać organ sądowy wykonujący ENA, jeśli na podstawie takiej opinii sąd dojdzie do przekonania, że osoba ścigana nie może brać udziału w czynnościach procesowych.

W przypadku, gdy podróż jest możliwa, ale wymaga określonych warunków (podobnie jak pobyt w zakładzie karnym przy zapewnieniu określonego standardu nie grozi niebezpieczeństwem dla życia i zdrowia osoby ściganej), organ wykonujący ENA powinien ustalić, czy pożądane warunki i standard mogą być zapewnione przez organ sądowy wydający ENA. W ocenie TS, jeżeli w świetle informacji udzielonych przez wydającego ENA organ sądowy oraz wszelkich innych informacji, którymi wykonujący ENA organ sądowy dysponuje, okaże się, że ryzyka dla zdrowia lub życia nie można w rozsądnym terminie wykluczyć, należy odmówić wykonania ENA. Jeżeli natomiast wspomniane ryzyko można w takim terminie wykluczyć, należy ustalić z wydającym nakaz organem sądowym nową datę przekazania.

O ile ustalenia w zakresie właściwej opieki medycznej nie sprawiają większych kłopotów w praktyce, to spełnienie wymogu „dwuetapowego” sposobu badania nieprawidłowości dotyczących przestrzegania praw podstawowych w kontekście warunków panujących w zakładach karnych w Polsce jest znacznie utrudnione w praktyce. Polskie sądy wystawiające ENA mogą dostarczyć organom sądowym wykonującym te nakazy wszelkich informacji dotyczących warunków panujących w zakładach karnych przy współpracy z Centralnym Zarządem Służby Więziennej. Pozwala to na przeprowadzenie pierwszego etapu kontroli dotyczącej istnienia lub braku systemowych nieprawidłowości w zakresie przestrzegania art. 4 KPP. Polskie sądy nie mają jednak kompetencji do samodzielnego wskazania konkretnego zakładu karnego, a tym bardziej pomieszczenia, w którym osoba ścigana po przekazaniu będzie osadzona. Tym samym mają ograniczoną sposobność do udzielenia pomocy dotyczącej przeprowadzenia drugiego etapu kontroli w odniesieniu do indywidualnej sytuacji osoby ściganej i ryzyka narażenia jej na negatywne konsekwencje powstałe wskutek ewentualnego naruszenia art. 4 KPP. Decyzja o miejscu osadzenia jest podejmowana po przekazaniu osoby ściganej przez odpowiednie jednostki służby więziennej, a zatem polskie sądy mogą dostarczyć jedynie ogólne wskazówki związane z procedurą wskazania takiego miejsca. W praktyce, zwłaszcza gdy ENA wystawiony przez polski sąd jest wykonywany przez stronę irlandzką lub holenderską, polskie sądy otrzymują wielokrotnie pytania dotyczące konkretnego miejsca osadzenia osoby ściganej po przekazaniu, przy czym organy sądowe domagające się informacji powołują się właśnie na konieczność przeprowadzenia ustaleń zgodnie z wymogami wskazanymi w wyroku *P. Aranyosi i R. Căldăraru*.

Niestety, z uwagi na brak takich kompetencji strona polska nie może dostarczyć wymaganych wiadomości, co nie zawsze spotyka się ze zrozumieniem ze strony organu żądającego informacji uzupełniającej. Wydaje się, że jedynym rozwiązaniem jest przyjęcie jednolitej procedury postępowania w takich przypadkach przez Ministra Sprawiedliwości lub przez ustawodawcę. Na marginesie warto wspomnieć, że również sądy w innych państwach członkowskich UE nie zawsze mają takie kompetencje i napotykają podobne ograniczenia proceduralne.

Osoby ścigane, które mają polskie obywatelstwo, dosyć często podnoszą podczas postępowań ekstradycyjnych kwestie dotyczące warunków panujących w polskich zakładach karnych. W ostatnich latach można zaobserwować zwiększenie zainteresowania wykorzystaniem takich instrumentów współpracy sądowej w sprawach karnych w UE, które pozwalają polskim obywatelom na odbywanie kary pozbawienia wolności poza terytorium Polski. Skazani chętnie składają wnioski dotyczące przekazania kary do wykonania na terytorium tego państwa członkowskiego UE, gdzie przenieśli swoje centrum życiowe, co czasem jest podyktowane faktycznym związkiem z innym krajem, a w innych przypadkach chęcią odbywania kary pozbawienia wolności w lepszych warunkach, co bywa określane czasem jako „turystyka więzienna”.

Druga grupa pytań kierowanych do polskich sądów dotyczy zagadnień związanych z prawem do sądu i rzetelnego procesu w rozumieniu art. 47 KPP, zwłaszcza po wydaniu przez TS wyroków *L.M.*³² oraz *X,Y*³³ w związku z wprowadzeniem reformy sądownictwa, której rezultaty zostały ocenione przez TS jako niezgodne z art. 47 KPP oraz art. 2 i 19 ust. 1 TUE³⁴.

Mając na względzie wspomniane powyżej orzecznictwo TS, organy sądowe wykonujące ENA wydawane przez polskie sądy często stwierdzają istnienie systemowych nieprawidłowości dotyczących przestrzegania art. 47 KPP i art. 6 EKPC. Wątpliwości mogą dotyczyć statusu sądu lub sędziego, który: wydał ENA stanowiący przedmiot sprawy³⁵, wydał prawomocny i wykonalny wyrok stanowiący podstawę do wydania ENA lub będzie rozpoznawał sprawę osoby ściganej po jej przekazaniu na terytorium Polski.

³² Wyrok TS z 25 lipca 2018 r., C-216/18 PPU, *LM*, EU:C:2018:586.

³³ Wyrok TS z 22 lutego 2022 r., C-562/21 PPU i C-563/21 PPU, *X i Y*, EU:C:2022:100.

³⁴ Por. przykładowo wyroki TS: z 6 października 2021 r., C-487/19, *W.Ż.*, EU:C:2021:798; z 19 listopada 2019 r., C-585, 624 i 625/18, *A.K.*, EU:C:2019:982; z 5 czerwca 2023 r., C-204/21, *Komisja p. Polsce*, EU:C:2023:442; z 16 listopada 2021 r., C-748/19 i C-754/19, *W.B.*, EU:C:2021:931.

³⁵ Por. orzecznictwo TS dotyczące pojęcia „organu sądowego” uprawnionego do wydania ENA, w którym zwraca się uwagę na wymogi dotyczące niezależności i niezawisłości – przykładowo wyroki TS: z 27 maja 2019 r., C-508/18 i C-82/19, *OG,PI*, EU:C:2019:456; z 9 października 2019 r., C-489/19 PPU, *NJ*.

W wyroku X,YTS wyraził opinię, że organ sądowy może odmówić przekazania osoby ściganej w celu wykonania kary pozbawienia wolności, wyłącznie wtedy, gdy stwierdzi, że:

- w szczególnych okolicznościach sprawy istnieją poważne i sprawdzone podstawy do przyjęcia, zważywszy w szczególności dowody dotyczące członków składu orzekającego, którzy rozpatrywali sprawę karną lub każdą inną okoliczność istotną dla oceny niezawisłości i bezstronności tego składu orzekającego, że naruszono prawo podstawowe osoby ściganej do rzetelnego procesu przed niezawisłym i bezstronnym sądem ustanowionym uprzednio na mocy ustawy, określone w art. 47 KPP,

oraz

- wyłącznie wtedy, gdy stwierdzi, że w szczególnych okolicznościach sprawy istnieją poważne i sprawdzone podstawy do przyjęcia, zważywszy w szczególności przedstawione przez osobę ściganą okoliczności dotyczące jej sytuacji osobistej, charakter przestępstwa, w odniesieniu do którego toczy się wobec niej postępowanie karne, kontekst faktyczny, w który wpisuje się ENA lub wszelką inną okoliczność istotną dla oceny niezawisłości i bezstronności składu orzekającego, który prawdopodobnie wyda rozstrzygnięcie w postępowaniu dotyczącym danej osoby ściganej, że w wypadku przekazania osoba ta byłaby narażona na rzeczywiste ryzyko naruszenia tego prawa podstawowego.

W praktyce pytania zadawane przez organy sądowe wykonujące ENA wydawane przez polskie sądy dotyczą następujących okoliczności (w zależności od rodzaju sprawy i kategorii zarzutów podnoszonych przez osobę ściganą):

- daty i sposobu powołania na stanowisko sędziego osoby, która wydała ENA;
- daty i sposobu powołania na stanowisko sędziego wszystkich osób, które uczestniczyły w wydaniu wyroku stanowiącego podstawę ENA we wszystkich instancjach;
- daty i sposobu powołania na stanowisko sędziego wszystkich osób, które będą orzekały w sprawie czynu osoby ściganej po jej przekazaniu na terytorium Polski;
- szczegółów dotyczących ewentualnych postępowań dyscyplinarnych, które zostały wszczęte przeciwko sędziom polskiego sądu, który wydał ENA, wyrok stanowiący podstawę ENA lub posiadającego jurysdykcję do rozpoznania sprawy osoby ściganej (data rozpoczęcia postępowania dyscyplinarnego, streszczenie zarzutów i podstawy prawnej, aktualny stan postępowania dyscyplinarnego i ewentualnie jego wynik).

Podobnie jak w przypadku nieprawidłowości w zakresie przestrzegania art. 4 KPP, organ wykonujący „polski” ENA jest zobowiązany ustalić, że osoba ścigana została narażona na ryzyko naruszenia art. 47 KPP, np. w czasie wydania wyroku stanowiącego podstawę wydania ENA lub będzie wystawiona na ryzyko naruszenia prawa do rzetelnego procesu po przekazaniu w celu przeprowadzenia postępowania karnego. Ustalenie takiego ryzyka bywa utrudnione z uwagi na przyjęty w Polsce sposób przydziału spraw oparty na losowym wskazywaniu sędziego-referenta. W przypadku, gdy w danym sądzie, właściwym do rozpoznania sprawy osoby ściganej, są zatrudnieni sędziowie mianowani przed i po wspomnianej reformie sądownictwa oszacowanie indywidualnego ryzyka jest utrudnione.

Można zwrócić uwagę, że już w kolejnych regulacjach dotyczących współpracy sądowej w sprawach karnych w UE ustawodawca unijny zdecydował się na wprowadzenie odrębnej podstawy odmowy wykonania wniosku z przyczyn związanych z naruszeniem praw podstawowych. Przykładowo art. 11 ust. 1 lit. f) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2014/41/UE w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych³⁶ stanowi, że odmowa uznania lub wykonania END w państwie wykonującym może nastąpić, jeżeli istnieją istotne przesłanki uznania, że wykonanie czynności dochodzeniowej wskazanej w END byłoby nie do pogodzenia ze spoczywającymi na państwie wykonania obowiązkami wynikającymi z art. 6 TUE i z KPP.

Na koniec warto zadać pytanie, czy odmowa wykonania ENA z przyczyn związanych z ustaleniami w zakresie ryzyka narażenia osoby ściganej na naruszenie jej praw podstawowych jest ostateczna i stanowi *res iudicata*, czy też organ sądowy wydający ENA może ponownie zwrócić się o jego wykonanie do tego samego organu sądowego w odniesieniu do tej samej osoby ściganej i tego samego czynu, podnosząc, że nieprawidłowości dotyczące przestrzegania art. 4 lub art. 47 KPP zostały wyeliminowane. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że w powoływanym wcześniej wyroku *Lluis Puig Gordi* TS stwierdził, że prawo unijne nie stoi na przeszkodzie wydaniu kilku kolejnych nakazów przeciwko tej samej osobie ściganej w celu uzyskania jej przekazania przez państwo członkowskie po odmowie wykonania przez to państwo członkowskie pierwszego ENA, o ile wykonanie nowego ENA nie prowadziłoby do naruszenia art. 1 ust. 3 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW i byłoby proporcjonalne³⁷.

³⁶ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2014/41/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych, Dz. Urz. UE L 130, 1.05.2014, s. 1–36 ze zm.

³⁷ Na temat dopuszczalności wydania kilku nakazów – również na podstawie Umowy między UE a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii w sprawie procedury przekazywania osób pomiędzy

Wydanie nowego ENA może okazać się konieczne, w szczególności gdy wyeliminowano okoliczności stanowiące przeszkodę w wykonaniu poprzedniego ENA lub gdy decyzja o odmowie wykonania pierwotnego ENA nie była zgodna z prawem unijnym, w celu przeprowadzenia procedury przekazania osoby ściganej i wspierania realizacji celu decyzji ramowej 2002/584/WSiSW polegającego na zwalczaniu bezkarności³⁸. Natomiast w przypadku braku zmiany okoliczności sprawy wydanie nowego ENA może prowadzić do naruszenia art. 47 KPP oraz zasady wzajemnego zaufania i lojalnej współpracy³⁹.

Wydaje się zatem, że nawet po odmowie wykonania ENA w danym państwie członkowskim UE jest dopuszczalne wydanie nowego nakazu, jeżeli dojdzie do zmiany okoliczności sprawy, a zwłaszcza wyeliminowania nieprawidłowości. Jeśli odmowa wykonania pierwszego ENA była uzasadniona tym, że nakaz został wydany przez sąd niestanowiący „organu sądowego”⁴⁰ w rozumieniu decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, strona polska może wydać kolejny ENA, tym razem przez sąd spełniający takie wymogi. Jeśli jednak nieprawidłowości w zakresie naruszenia art. 47 KPP miały związek z wyrokiem stanowiącym podstawę ENA, to ich usunięcie musiałoby się wiązać z wydaniem nowego wyroku, który nie byłby obarczony zarzutami naruszenia prawa do rzetelnego procesu i dostępu do sądu.

5. Podstawa odmowy wykonania ENA dotycząca wyroków *in absentia*

W ostatnich latach jedną z najczęstszych przyczyn odmowy wykonania polskich nakazów jest fakultatywna podstawa wskazana w art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW nawiązująca do prawa oskarżonego do udziału w rozprawie. Zgodnie z treścią wspomnianego przepisu organ sądowy może odmówić wykonania ENA wydanego z myślą o wykonaniu kary pozbawienia wolności, jeżeli osoba ścigana nie stawiała się osobiście na rozprawie, w wyniku której wydano orzeczenie. Wskazana podstawa odmowy wykonania ENA nie może być zastosowana m. in., jeśli organ sądowy wydający ENA dowiedzie, że osoba ścigana została w odpowiednim terminie wezwana osobiście albo inną drogą

państwami członkowskimi UE a Islandią i Norwegią – TS wypowiedział się również w wyrokach: z 25 lipca 2018 r., C-268/17, AY, EU:C:2018:602 oraz z 14 września 2023 r., C-71/21, KT, EU:C:2023:668.

³⁸ Wyrok TS z 31 stycznia 2023 r., C-158/21, *Lluís Puig Gordi*, pkt 141.

³⁹ Tamże, pkt 142–143.

⁴⁰ Przykładowo z powodu ustaleń organu wykonującego ENA dotyczących braku niezawisłości sądu lub nieprawidłowości procedury mianowania.

rzeczywiście otrzymała urzędową informację o wyznaczonym terminie i miejscu rozprawy w sposób jednoznacznie pozwalający stwierdzić, że wiedziała o wyznaczonej rozprawie oraz została poinformowana, że orzeczenie może zostać wydane, jeżeli nie stawi się na rozprawie. Wyjątki przewidziane w art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW korelują z zakresem prawa do udziału w rozprawie, które zostało zdefiniowane w art. 8 dyrektywy 2016/343/UE.

Kluczowym zagadnieniem jest sposób uregulowania zasad doręczania oskarżonym informacji o terminie i miejscu rozprawy. Prawo unijne wymaga, by doręczenie nastąpiło osobiście lub w inny sposób jednoznacznie pozwalający stwierdzić, że oskarżony wiedział o terminie i miejscu rozprawy. Zgodnie z orzecznictwem TS doręczenie powinno nastąpić osobiście do rąk oskarżonego, a jeśli korespondencję podejmie dorosły domownik, to organ wydający ENA powinien dowieść, że oskarżony rzeczywiście otrzymał informację o terminie i miejscu rozprawy⁴¹. Warto zwrócić uwagę, że TS w wyroku *LM*⁴² nie zaakceptował propozycji przedstawionej przez sąd zadający pytanie prejudycjalne, aby uznać istnienie domniemania, że dorosły domownik rzeczywiście przekazuje oskarżonemu wezwanie, które to domniemanie mogłoby zostać obalone, gdyby oskarżony wykazał, że w rzeczywistości tak nie było. W ocenie TS takie domniemanie byłoby sprzeczne z celem art. 4a ust. 1 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, który polega na ochronie osoby wezwanej do stawiennictwa poprzez zagwarantowanie, że dysponuje ona informacją dotyczącą terminu i miejsca rozprawy. TS przypominał, że aby osiągnąć ten cel, należy wykazać w sposób jednoznaczny, że ta osoba trzecia rzeczywiście przekazała wezwanie oskarżonemu⁴³.

Tymczasem zgodnie z treścią art. 132§1 k.p.k. pismo doręcza się adresatowi osobiście, natomiast §2 wspomnianego przepisu pozwala na doręczenie pisma dorosłemu domownikowi w razie chwilowej nieobecności oskarżonego – jeżeli nie jest to zawiadomienie o pierwszym terminie rozprawy głównej. Prawo polskie pozwala również na doręczenie zastępcze⁴⁴. W sytuacji, jeśli adresat nie odbierze pisma osobiście ani też nie zostanie ono podjęte przez dorosłego domownika, to może być ono pozostawione w najbliższej placówce pocztowej operatora dokonującego doręczenia. Doręczający ma wówczas obowiązek umieścić zawiadomienie o pozostawieniu pisma w tej placówce pocztowej w skrzynce do doręczania korespondencji bądź na drzwiach mieszkania adresata ze wskazaniem, gdzie i kiedy pismo pozostawiono oraz że należy je odebrać w ciągu

⁴¹ Wyrok TS z 24 maja 2016 r., C-108/16 PPU, *Dworzecki*, EU:C:2016:346.

⁴² Wyrok TS z 21 grudnia 2023 r., C-397/22, *LM*.

⁴³ Wyrok TS z 21 grudnia 2023 r., C-397/22, *LM*, pkt 33 i 34.

⁴⁴ Art. 133 k.p.k.

7 dni. W razie bezskutecznego upływu tego terminu, doręczający ma obowiązek czynność zawiadomienia powtórzyć jeden raz. W razie dokonania tych czynności pismo uznaje się za doręczone i taki dowód doręczenia jest zwykle określany jako „awizo”.

Dodatkowo, zgodnie z treścią art. 402 §1 k.p.k. – przy zarządzeniu przerwy w rozprawie – osoby uprawnione do stawiennictwa nie muszą być zawiadamiane o nowym terminie, nawet jeśli nie uczestniczyły w rozprawie przerwanej.

W praktyce współpracy sądowej w sprawach karnych w UE okazało się, że wydawane przez polskie sądy ENA zawierające wnioski o przekazanie osób ściganych w celu wykonania kar pozbawienia wolności nie są uwzględniane, jeśli obejmują wyroki wydane pod nieobecność oskarżonego, zawiadomionego prawidłowo (zgodnie z polskimi przepisami) poprzez doręczenie zastępcze tzw. „awizo” lub jeśli doręczono zawiadomienie o terminie i miejscu rozprawy do rąk dorosłego domownika, od którego nie udało się uzyskać odrębnego potwierdzenia, że przekazał korespondencję osobie ściganej. Tego rodzaju wyroki są uznawane przez wykonujące organy sądowe za orzeczenia *in absentia* w rozumieniu art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW i pomimo wskazówek TS dotyczących konieczności stosowania zasady proporcjonalności na etapie wykonywania ENA – w tym konkretnym przypadku brania pod uwagę zachowania oskarżonego polegającego na ucieczce lub unikaniu doręczenia – najczęściej skutkują odmową przekazania osoby ściganej.

Wymogi dotyczące prawa do udziału w rozprawie dotyczą każdego etapu postępowania i obejmują rozprawy apelacyjne⁴⁵ oraz rozprawy dotyczące wydania wyroku łącznego⁴⁶. W tym kontekście warto dodatkowo zwrócić uwagę na treść art. 451 k.p.k., zgodnie z którym sąd odwoławczy nie ma obowiązku sprowadzenia na rozprawę oskarżonego pozbawionego wolności, jeżeli uzna za wystarczającą obecność obrońcy, nawet jeśli oskarżony złożył w terminie 7 dni wniosek o doprowadzenie. Podobnie w przypadku rozprawy dotyczącej wydania wyroku łącznego – art. 573 §2 k.p.k. stanowi, że art. 451 k.p.k. stosuje się odpowiednio. Można z dużym prawdopodobieństwem przewidzieć, że odmowa sprowadzenia oskarżonego pozbawionego wolności na rozprawę apelacyjną lub w sprawie wydania wyroku łącznego – w przypadku złożenia przez niego takiego wniosku – sprawi, że wydany na takiej rozprawie wyrok będzie uznany przez organy wykonujące „polski” ENA za orzeczenie *in absentia* i spowoduje niedopuszczalność wydania osoby ściganej.

⁴⁵ Wyroki TS: z 10 sierpnia 2017 r., C-270/17 PPU, *Tadas Tupikas*, EU:C:2017:628; z 21 grudnia 2023 r., C-398/22, RQ, EU:C:2023:1031.

⁴⁶ Wyroki TS: z 10 sierpnia 2018 r., C-271/17 PPU, *Zdziaszek*, EU:C:2017:629; z 21 grudnia 2023 r., C-396/22, *Generalstaatsanwaltschaft Berlin*, EU:C:2023:1029.

Wymogi dotyczące prawa do udziału w rozprawie nie odnoszą się natomiast do posiedzeń w sprawie zarządzania wykonania kary pozbawienia wolności, która została warunkowo zawieszona na dany okres próby⁴⁷. Sytuacja wygląda odmiennie w przypadku, gdy zarządzanie kary staje się obligatoryjne⁴⁸ w związku ze skazaniem w innej sprawie, w której zapadł wyrok, który może być uznany w świetle art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW za orzeczenie *in absentia*. W wyroku *LU i PH*⁴⁹ TS wyjaśnił, że art. 4a ust. 1 decyzji ramowej 2002/584/WSiSW odczytywany w świetle art. 47 i 48 KPP należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji, gdy zarządzono wykonanie zawieszanej kary pozbawienia wolności w następstwie kolejnego wyroku skazującego mającego charakter orzeczenia *in absentia* i do celów wykonania tej odwieszanej kary został wydany ENA, to wydany zaocznie wyrok skazujący stanowi „orzeczenie” w rozumieniu tego przepisu. Podsumowując, jeśli polski sąd wyda ENA w celu wykonania kary pozbawienia wolności, której wykonanie pierwotnie warunkowo zawieszono i która została orzeczona wyrokiem w obecności skazanego, a następnie zarządzono wykonanie tej kary pozbawienia wolności na podstawie art. 75§1 k.k. w związku z wydaniem drugiego wyroku pod nieobecność skazanego, to organ wykonujący taki ENA może odmówić przekazania osoby ściganej na podstawie art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW.

Przedstawione powyżej orzecznictwo TS dotyczące wykładni art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW ma istotny wpływ na zakres informacji uzupełniających żądanych przez organy sądowe wykonujące polskie nakazy oraz na decyzje polskich sądów dotyczące wydawania ENA, jeśli osoba ścigana przebywa na terenie państwa członkowskiego UE, które w praktyce zawsze odmawia wykonania ENA dotyczącego wyroku *in absentia*⁵⁰. Rozważając wydanie ENA w celu wykonania kary, polskie sądy powinny ustalić, czy skazany był obecny na rozprawie w I i II instancji oraz czy był prawidłowo zawiadomiony zgodnie ze standardami przewidzianymi w dyrektywie 2016/343/UE. Można wspomnieć, że organy sądowe tych państw członkowskich UE, które przywiązują dużą wagę do praw procesowych oskarżonych, doskonale orientują się w najnowszym orzecznictwie TS i w kolejnych sprawach dopytują o nowe elementy poruszane w wydanych wyrokach.

⁴⁷ Wyrok TS z 22 grudnia 2017 r., C-571/17 PPU, *Samet Ardic*, EU:C:2017:1026.

⁴⁸ Zgodnie z treścią art. 75§1 k.k. sąd zarządza wykonanie kary, jeżeli skazany w okresie próby popełnił podobne przestępstwo umyślne, za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania.

⁴⁹ Wyrok TS z 23 marca 2023 r., C-514/21 i C-515/21, *LU i PH*, EU:C:2023:235.

⁵⁰ Przykładowo, Niemcy, Holandia, Włochy, Irlandia i Francja zazwyczaj odmawiają wykonania wyroków *in absentia* w rozumieniu art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW. W przypadku Niemiec błędna implementacja zmieniła analizowaną podstawę odmowy, nadając jej obligatoryjny charakter.

Podsumowując, praktyka dotycząca odmów wykonania ENA na podstawie art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW znacznie osłabia efektywność nakazów wydawanych przez polskie sądy, co prowadzi do sytuacji, w której zapewnienie standardów doręczania i prawa udziału w rozprawie zgodnie z prawem polskim okazuje się być niewystarczające w sytuacji rozpoczęcia poszukiwań międzynarodowych. Podobne problemy dotyczą nie tylko polskich rozwiązań prawnych, ale i tych stosowanych przez ustawodawców z innych państw członkowskich centralnej i wschodniej Europy. Głębszej analizy wymaga wyważenie pomiędzy prawami procesowymi oskarżonych a koniecznością zapewnienia sprawnego przebiegu postępowania sądowego w sprawach karnych. Wydaje się, że dobrą propozycją jest zwrócenie uwagi właśnie na zasadę proporcjonalności na etapie wykonywania ENA. W kontekście art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW proporcjonalność odnosi się do zachowania oskarżonego, który prawidłowo pouczonego o obowiązkach dotyczących doręczania korespondencji sądowej swoim zachowaniem utrudnia zawiadomienie o terminie i miejscu rozprawy lub podejmuje ucieczkę, unikając wymiaru sprawiedliwości.

Na koniec można wspomnieć, że praktyka stosowania krajowych przepisów implementujących art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW może mieć również wpływ na postępowania dotyczące wydawania wyroków łącznych w sytuacji, gdy skazany ukrywa się i jest poszukiwany takim ENA, który obejmuje wyroki jednostkowe mogące podlegać połączeniu. W sytuacji bowiem, gdy wyroki jednostkowe zostały wydane w obecności skazanego, poszukiwania przy pomocy ENA mogą doprowadzić do wydania osoby ściganej, natomiast wydanie wyroku łącznego bez zachowania standardów doręczenia z dyrektywy 2016/343/UE doprowadzić może do sytuacji, w której uprzednio wydany ENA okaże się bezskuteczny, a nowy ENA obejmujący wyrok łączny nie zostanie wykonany przez organy sądowe z uwagi na treść art. 4a decyzji ramowej 2002/584/WSiSW.

6. Efektywność rozwiązań prawnych w zakresie współpracy sądowej w sprawach karnych w UE – wybrane zagadnienia

W ostatniej części niniejszego artykułu warto zwrócić uwagę na niektóre z wyborów ustawodawcy unijnego lub krajowego, które ostatecznie w praktyce okazały się mniej efektywne niż się spodziewano oraz na tendencje w orzecznictwie wskazujące na wagę, jaką należy przywiązywać do właściwej implementacji i wykładni aktów prawa unijnego.

W pierwszej kolejności należy wspomnieć, że próba wzmocnienia prawa do obrony w postępowaniu dotyczącym wykonania ENA poprzez wprowadzenie koncepcji dostępu do obrońcy w państwie wydającym i wykonującym nakazy okazała się mało efektywna. Zgodnie z treścią art. 10 ust. 4 i 5 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności⁵¹ organ sądowy wykonujący ENA ma obowiązek poinformować poszukiwanego, niezwłocznie po zatrzymaniu, o prawie do ustanowienia obrońcy w państwie członkowskim wydającym ENA, a jeśli osoba ścigana nie ma jeszcze obrońcy – organ sądowy wykonujący ENA powinien pośredniczyć w procesie ustanowienia takiego obrońcy, np. przekazując stosowne informacje. W przypadku Polski dyrektywa 2013/48/UE nie została poprawnie implementowana i sądy wykonujące ENA powinny bezpośrednio stosować jej art. 10 ust. 4 i 5, dostarczając osobie ściganej wymaganych informacji dotyczących ustanowienia obrońcy w państwie wydającym ENA. Niestety, zgodnie z art. 10 ust. 6 dyrektywy 2013/48/UE prawo osoby ściganej do ustanowienia adwokata w państwie członkowskim wydającym nakaz pozostaje bez uszczerbku dla terminów określonych w decyzji ramowej 2002/584/WSiSW oraz dla obowiązku organu sądowego wykonującego ENA polegającego na podjęciu – z uwzględnieniem tych terminów i warunków określonych w tej decyzji ramowej – decyzji, czy dana osoba ma zostać wydana. Korzystanie z pomocy adwokata w państwie członkowskim wydającym ENA jest efektywne, jeśli osoba ścigana samodzielnie zadba o ustanowienie obrońcy i będzie utrzymywała z nim kontakt. W pozostałych przypadkach, z uwagi na szybkość procedowania w zakresie wykonywania ENA, państwo członkowskie wydające ENA często nawet nie udziela odpowiedzi dotyczącej możliwości ustanowienia obrońcy z urzędu.

Kolejna kwestia dotyczy sposobu implementacji obowiązków dotyczących stosowania środków zapobiegawczych – zapewniających efektywne wykonanie nakazów. Polski ustawodawca zdecydował, że tymczasowe aresztowanie w przypadku osób ściganych ENA nie może przekroczyć stu dni, a wspomniany okres

⁵¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, Dz. Urz. UE L 294, 6.11.2013, s. 1–12.

uwzględnia terminy na wydanie decyzji w przedmiocie wykonania ENA i jej realizację w postaci przekazania osoby ściganej na terytorium państwa wnioskującego. W większości przypadków, gdy osoba ścigana nie ma żadnych spraw karnych na terytorium Polski lub odbywa karę pozbawienia wolności, okres stu dni jest wystarczający z naddatkiem dla zabezpieczenia prawidłowego wykonania ENA, przy czym w sytuacji odbywania kary można zastrzec, że stosowanie tymczasowego aresztowania rozpoczyna się z dniem ustania innej podstawy pozbawienia wolności, co pozwala na sprawne zorganizowanie przekazania już po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności. Natomiast w sytuacji, gdy osoba ścigana jest jednocześnie podejrzana/oskarżona o popełnienie innych czynów karalnych na terytorium Polski i jest toczony wobec niej postępowanie karne, a tymczasowe aresztowanie jest jedynym środkiem gwarantującym skuteczne przekazanie, sąd wykonujący ENA musi często dokonywać wyborów pomiędzy dbaniem o dobro polskiego wymiaru sprawiedliwości a realizacją obowiązków wynikających z implementowanej decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, mając cały czas na względzie prawa procesowe przysługujące podejrzanemu/oskarżonemu, takie jak: prawo do obrony i do udziału w rozprawie.

Konieczność dokonywania wyborów pomiędzy różnymi instrumentami pomocy prawnej, przestrzegania zasady proporcjonalności, ale i zapewniania efektywności wybranych instytucji prawnych stanowi nieodłączny element współpracy sądowej w sprawach karnych w UE. Wybór pomiędzy dostępnymi instrumentami współpracy sądowej w sprawach karnych nie pojawia się jedynie w kontekście doboru najefektywniejszego i jednocześnie najmniej dolegliwego dla osoby ściganej sposobu procedowania – przykładowo sąd, który poszukuje oskarżonego w celu przeprowadzenia przeciwko niemu postępowania karnego może wybrać pomiędzy wpisaniem wniosku o ustalenie miejsca pobytu do Systemu Informacji Schengen, wysłaniem zawiadomienia o rozprawie na adres w innym państwie członkowskim (jeśli dysponuje adresem) a wystawieniem ENA. Podejmowanie decyzji w zakresie współpracy sądowej w sprawach karnych w UE często wiąże się z wyborem jednego z instrumentów, które niejako wzajemnie się wykluczają – przykładowo ENA i przekazanie kary pozbawienia wolności na podstawie przepisów implementujących decyzję ramową 2008/909/WSiSW. Jeżeli organ sądowy wydał ENA w celu wykonania kary pozbawienia wolności i osoba ścigana została zatrzymana na terytorium państwa członkowskiego, którego jest rezydentem, to jej wniosek o przekazanie kary do wykonania w państwie członkowskim, w którym ma swoje centrum życiowe, złożony do organu wydającego ENA – w razie jego uwzględnienia – może doprowadzić do braku spójności. Organ

sądowny jednocześnie domagający się przekazania osoby ściganej na podstawie ENA i odwrotnie – wnoszący o przejęcie kary na podstawie decyzji ramowej 2008/909/WSiSW w stosunku do tej samej osoby ściganej może wprowadzić w zakłopotanie wykonujący organ sądowy. W tym kontekście niezwykle istotna jest rola pełnomocników procesowych, którzy poradzą osobie ściganej właściwy sposób postępowania – w opisanej sytuacji korzystniej dla skazanego jest złożyć taki wniosek o przejęcie kary bezpośrednio do organu wykonującego ENA, ponieważ w razie jego uwzględnienia może dojść do odmowy wykonania ENA i przejścia do wykonania kary orzeczonej wobec rezydenta nawet na podstawie regulacji implementujących decyzję ramową 2002/584/WSiSW.

Dla skuteczności instrumentów współpracy sądowej w sprawach karnych w UE ważne jest również, w jaki sposób organy sądowe interpretują pojęcia prawne implementowane do prawa krajowego z aktów prawa UE, ponieważ prowadzi to do zróżnicowania zakresu takiej współpracy. Praktyka orzecznicza dowodzi, że w poszczególnych państwach członkowskich rozmaicie są interpretowane tak podstawowe pojęcia jak: „kara pozbawienia wolności” czy „środek zabezpieczający” w rozumieniu decyzji ramowej 2002/584/WSiSW, czy „kara” w rozumieniu decyzji ramowej 2008/909/WSiSW. Niektóre organy sądowe uznają, że ENA można wydać w celu wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności lub środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zamkniętym szpitalu psychiatrycznym, inne organy sądowe, odwołując się do prawa krajowego uznają, że wspomniane formy pozbawienia wolności nie mogą stanowić podstawy do wydania ENA. Skrajnym przypadkiem tego rodzaju ograniczającej wykładni pojęć unijnych przez pryzmat prawa krajowego jest sytuacja, w której organ sądowy wnioskujący o przekazanie środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zamkniętym szpitalu psychiatrycznym (strona polska) i organ sądowy wykonujący wniosek o przejęcie przedmiotowego środka (strona francuska) procedowały sprawę – za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości – na podstawie Konwencji o przekazywaniu osób skazanych z 21.03.1986 r.⁵², ponieważ strona francuska prezentowała stanowisko, że tego rodzaju środek nie może być przedmiotem przekazania na podstawie decyzji ramowej 2008/909/WSiSW. Podobne stanowisko jest zresztą wyrażane również w polskiej literaturze.

⁵² Konwencja o przekazywaniu osób skazanych, sporządzona w Strasburgu dnia 21 marca 1983 r., Dz.U. 1995 Nr 51, poz. 279.

Zakończenie

Współpraca sądowa w sprawach karnych w UE przez ostatnie 20 lat stała się jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających dziedzin prawa unijnego i w chwili obecnej obejmuje wszystkie niezbędne instrumenty dotyczące poszukiwania osób ściganych, przekazywania kar i środków karnych oraz gromadzenia dowodów. Proces praktycznego wykorzystywania wspomnianych instrumentów odbywa się wolniej z uwagi na konieczność implementacji decyzji ramowych i dyrektyw oraz wypracowania najlepszych reguł współpracy pomiędzy organami sądowymi w UE. Niezwykle pomocne w tym zakresie są instytucje takie jak: Eurojust i Europejska Sieć Sądownicza wspomagające sędziów i prokuratorów we wzajemnym zrozumieniu i sprawnym przekazywaniu wymaganych informacji.

Bibliografia

Akty prawne

- Konwencja o przekazywaniu osób skazanych, sporządzona w Strasburgu dnia 21 marca 1986 r., Dz.U. 1995 Nr 51, poz. 279.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2013, poz. 1247 ze zm.
- Umowa między UE a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii w sprawie procedury przekazywania osób pomiędzy państwami członkowskimi UE a Islandią i Norwegią, Dz. Urz. UE L 292, 21.10.2006, s. 2–18.
- Decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi, Dz. Urz. UE L 190, 18.07.2002, s. 1–20 ze zm.
- Decyzja ramowa Rady 2008/909/WSiSW z dnia 27 listopada 2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności – w celu wykonania tych wyroków w Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE L 327, 5.12.2008, s. 27–46 ze zm.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu

wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, Dz. Urz. UE L 294, 6.11.2013, s. 1–12.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2014/41/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych, Dz. Urz. UE L 130, 1.05.2014, s. 1–36 ze zm.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343/UE z dnia 9 marca 2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym, Dz. Urz. UE L 65, 11.03.2016, s. 1–11.

Umowa o handlu i współpracy między UE i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Dz. Urz. UE L 149, 30.04.2021, s. 10–2569.

Ustawa z dnia 14 kwietnia 2023 r. o wykonaniu Umowy o handlu i współpracy między UE i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Zjednoczonym Królestwem Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, z drugiej strony, w zakresie współpracy w sprawach karnych, Dz.U. 2023, poz. 839.

Orzecznictwo

Wyrok TK z 27 kwietnia 2005 r., P 1/05, LEX 149970.

Wyrok SN Zjednoczonego Królestwa, *Norris p. rządowi USA*, [2010] UKSC 9.

Wyrok SN Zjednoczonego Królestwa, *Królowa p. Włochom*, [2012] UKSC 25.

Wyrok SN Zjednoczonego Królestwa, *Polski organ sądowy p. Celińskiemu i innym*, [2015] EWHC 1274.

Wyrok SN Zjednoczonego Królestwa, *Minister Sprawiedliwości, Równości i Reformy Prawa p. Vestartas*, [2015] IESC 15.

Wyrok TS z 16 lipca 2015 r., C-237/15 PPU, *Lanigan*, EU:C:2015:474.

Wyrok TS z 5 kwietnia 2016 r., C-404/15 i C-659/15 PPU, *P. Aranyosi i R. Căldăraru*, EU:C:2016:198.

Wyrok TS z 24 maja 2016 r., C-108/16 PPU, *Dworzecki*, EU:C:2016:346.

Wyrok TS z 10 sierpnia 2017 r., C-270/17 PPU, *Tadas Tupikas*, EU:C:2017:628.

Wyrok TS z 22 grudnia 2017 r., C-571/17 PPU, *Samet Ardic*, EU:C:2017:1026.

Wyrok TS z 25 lipca 2018 r., C-216/18 PPU, *L.M.*, EU:C:2018:586.

Wyrok TS z 25 lipca 2018 r., C-268/17, *AY*, EU:C:2018:602.

Wyrok TS z 10 sierpnia 2018 r., C-271/17 PPU, *Zdziaszek*, EU:C:2017:629.

Wyrok TS z 27 maja 2019 r., C-508/18 i C-82/19, *OG, PI*, EU:C:2019:456.

- Wyrok TS z 27 maja 2019 r., C-509/18, *PF*, EU:C:2019:457.
- Wyrok TS z 9 października 2019 r., C-489/19 PPU, *NJ*, EU:C:2019:849.
- Wyrok TS z 11 listopada 2019 r., C-585, 624 i 625/18, *A.K.*, EU:C:2019:982.
- Wyrok TS z 12 grudnia 2019 r., C-625/19 PPU, *Openbaar Ministerie p. XD*, EU:C:2019:1078.
- Wyrok TS z 17 grudnia 2020 r., C-416/20 PPU, *TR*, EU:C:2020:1042.
- Wyrok TS z 13 stycznia 2021 r., C-414/20 PPU, *MM*, EU:C:2021:4.
- Wyrok TS z 6 października 2021 r., C-487/19, *W.Ż.*, EU:C:2021:798.
- Wyrok TS z 16 listopada 2021 r., C-748/19 i C-754/19, *W.B.*, EU:C:2021:931.
- Wyrok TS z 22 lutego 2022 r., C-562/21 i C-563/21, *X i Y*, EU:C:2022:100.
- Wyrok TS z 31 stycznia 2023 r., C-158/21, *Lluís Puig Gordi*, EU:C:2023:57.
- Wyrok TS z 23 marca 2023 r., C-514/21 i C-515/21, *LU i PH*, EU:C:2023:235.
- Wyrok TS z 18 kwietnia 2023 r., C-699/21, *E.D.L.*, EU:C:2023:295.
- Wyrok TS z 5 czerwca 2023 r., C-204/21, *Komisja p. Polsce*, EU:C:2023:442.
- Wyrok TS z 14 września 2023 r., C-71/21, *KT*, EU:C:2023:668.
- Wyrok TS z 21 grudnia 2023 r., C-396/22, *Generalstaatsanwaltschaft Berlin*, EU:C:2023:1029.
- Wyrok TS z 21 grudnia 2023 r., C-397/22, *LM*, EU:C:2023:1030.
- Wyrok TS z 21 grudnia 2023 r., C-398/22, *RQ*, EU:C:2023:1031.

Publikacje

- Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 2, Wolters Kluwers, Warszawa 2024.
- Jak wystawiać europejski nakaz aresztowania*, Rada Unii Europejskiej, Bruksela 2010, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-17195-2010-REV-1/pl/pdf> [dostęp: 3.02.2024].